

Hva er panpsykisme?

REPUBLICERING: I anledning Salongens tiårsjubileum kommer vi til å republisere ti tekster fra Salongens historie ukentlig over sommeren. Alle jubileumstekster kan leses [her](#). Vi republiserte først fem av Salongens mest leste tekster, og nå er tiden kommet til fem av redaksjonens favoritter. Tekstutvalget søker å reflektere den tematiske og sjangermessige bredden i Salongens publikasjoner. Vi starter med en tekst som omhandler et tema som i sin tid ble veldig populært i forbindelse med forfatterens doktoravhandling.

«Hva er panpsykisme?» fra 2011 er Hedda Hassel Mørchs Ph.D.-presentasjon. I teksten presenterer Mørch panspsykisme som ideen om at alt som eksisterer har mentale egenskaper – også det vi vanligvis tenker på som rent fysisk. I så henseende kan doktrinen gi en løsning på kropp-sinn-problemet: Hvordan kan det mentale oppstå fra det fysiske?

Den originale publiseringen kan leses [her](#).

Hva er panpsykisme?

FORSKNING: Hvordan passer mentalitet inn i en fysisk verden? Kan det mentale være fysisk? I så fall, kan ikke det fysiske også være mentalt? Panpsykisme er ideen om at alt har mentalitet.

I sitt doktorgradsarbeid forsvarer Hedda Hassel Mørch panpsykisme. Prosjektet inkluderer en historisk og systematisk undersøkelse av hvordan realisme eller ikke-reduksjonisme om kausalitet og nødvendige forbindelser i naturen kan motivere denne doktrinen.

Panpsykister hevder, rett og slett, at alt som finnes har mentale egenskaper. Dette synet har allerede en lang historie i vestlig filosofi. Ulike varianter av panpsykisme har hatt en rekke filosofiske storheter blant sine tilhengere, for eksempel Gottfried W. Leibniz, Baruch Spinoza, Alfred N. Whitehead og William James. Mer nylig har panpsykistiske teorier også fått flere uttalte tilhengere og sympatisører blant filosofer. De hevder blant annet at de kan hjelpe oss videre med spørsmål om vårt eget sinns metafysiske opprinnelse.

Sinn–kropp-problemet

Fysikalisme, eller materialisme, er et dominerende syn innen filosofien i dag. Det forteller oss at alt som finnes er fysisk, inkludert vårt eget sinn. Men det er samtidig bred enighet om at det ennå ikke

er blitt gitt noen tilfredsstillende forklaring på *hvordan* det kan ha seg at det mentale er identisk med, eller i det minste oppstår fra, det fysiske.

Enkelte filosofer argumenterer for at vi simpelthen må slå oss til ro med at vi aldri vil klare å løse sinn–kropp-problemet: Det mentale må oppstå fra det fysiske, men vi kan aldri helt forstå hvordan. På den annen side finnes dem som mener hindringen ligger verken i vår egen fatteevne eller i mangelen på relevant vitenskapelig kunnskap, men derimot i en tvilsom filosofisk antagelse som ligger til grunn for hele sinn–kropp-problemet: nemlig at det fysiske er grunnleggende ikke-mentalt.

Kanskje mentalitet ikke er noe som oppstår ved enkelte komplekse konfigurasjoner av materie, som oss selv, men derimot er gjennomgående til stede i det fysiske?

På en slik bakgrunn er panpsykisme blitt trukket frem og diskutert av filosofer som Galen Strawson, David Chalmers og Thomas Nagel. (Blant disse er det dog kun Strawson som kan regnes som en tilhenger). Det er også blitt vist til hvordan doktrinen kan gi svar på mindre åpenbare problemer som angår hva «fysiskhet», egenskapen å være fysisk, egentlig består i. Det kan være verdt å se nærmere på hva panpsykisme innebærer.

Mentalitet

For det første, hva menes med «mentalitet»? Hva slags mentalitet er det alle ting skal være i besittelse av? Det finnes en rekke ulike syn på hva det mentale er, og panpsykisme kan i prinsippet forenes med alle, så lenge det ikke bestrides at det mentale faktisk eksisterer (eliminativisme). Men ofte tas det utgangspunkt i det som kan fremstå som det mest problematiske trekket ved sinnet når man prøver å redusere det til noe fysisk: Nemlig at det *opplevs* eller *føles* som noe å være et mentalt, bevisst vesen – det har et såkalt kvalitativt, fenomenalt og subjektivt aspekt som utgjør et perspektiv «fra innsiden».

Hvis dette regnes som definerende for mentalitet, vil panpsykisme bety at det ikke bare opplevs på en bestemt måte å være et menneske eller dyr, men at det også opplevs som noe å være for eksempel en elementærpartikkel. Derfor foretrekker enkelte panpsykister å kalle seg paneksperientialister (etter *experience*, som i «opplevelse»), og dette ser ut til å være den mest diskuterte formen for panpsykisme i dag.

Mange panpsykister tenker seg altså at enkle fysiske objekter har en veldig enkel form for opplevd bevissthet, som ikke nødvendigvis inkluderer tenking eller intelligens, selvbevissthet og andre

kognitive funksjoner. Elementærpartikler kunne for eksempel ha hatt en helt elementær subjektivitet med enkle opplevelser og muligens enkel intensjonalitet eller vilje. Å si noe mer om hva disse enkle og elementære formene for mentalitet skulle innebære, og om dette er noe vi kan snakke om på en meningsfull måte, er en viktig oppgave for dem som vil forsvare panpsykisme av denne typen.

Alt

Videre, hva menes med at alt har mentalitet? Har ting som steiner eller stoler sin egen «sjel» eller enhetlige mentalitet?

Eller lokaliseres mentalitet for eksempel kun på det elementære partikkelnivå, i tillegg til hos mennesker og dyr? Igjen er panpsykisme forenelig med mange ulike syn på hvordan virkeligheten er oppdelt i «ting» som tilsammen utgjør et «alt». En nærliggende mulighet er å begynne med det naturvitenskapen forteller oss er elementære fysiske byggesteiner – og deretter appellere til et metafysisk skille mellom, på den ene siden, *aggregater*, mer eller mindre vilkårlige sammensetninger av disse byggesteinene, og på den andre siden genuine *enheter*.

Blant aggregater kan man plassere stoler og steiner, og man kan hevde at det ikke finnes noe som forener deres bestanddeler på en slik måte at de har bevissthet som en helhet. Det oppleves ikke som noe å være en stol eller stein, selv om det kan oppleves som noe å være en partikkel som er med på å utgjøre stolen. Til forskjell fra dette har vi genuine psykofysiske enheter, og blant disse vil man finne mennesker og dyr.

Fra vårt eget tilfelle vet vi at bevisstheten vår er kompleks, men samtidig forent i ett samlet perspektiv. Hvordan forklarer man så at denne typen kompleks, men forent bevissthet eller opplevelse oppstår i noen objekter og ikke andre? Hvilket prinsipp skiller genuine enheter fra aggregater? Dette er igjen viktige problemer for panpsykister som tar denne og lignende ruter.

Spekulativt

Hvis det mentale er allestedsnærværende kan man også lure på hva det betyr for det fysiske status. Noen panpsykistiske teorier sier at det fysiske og det mentale er to likeverdige egenskaper eller aspekter av virkeligheten. Andre sier at det fysiske er et perspektiv «fra utsiden» på tingenes mer grunnleggende mentale «innside», på en slik måte at det fysiske mer eller mindre reduseres til det mentale og man ender i en slags idealisme.

Som man forstår, kan utarbeidelse av panpsykistiske teorier lede ut i betydelig metafysisk spekulasjon. Men den pågående debatten på området viser at dette kan foregå på en systematisk og interessant måte, som heller ikke innebærer noen konflikt med det naturvitenskapen forteller oss.

Salongen

Nettidsskrift for filosofi og idéhistorie

<http://www.salongen.no>

Les mer:

[Internet Encyclopedia of Philosophy](#)

[Stanford Encyclopedia of Philosophy](#)